

MİQRASIYA HÜQUQU

ƏMƏKÇİ-MİQRANTLARIN HÜQUQİ STATUSUNU MÜƏYYƏN EDƏN PRİNSİPLƏR

Cabir Niyazov*

Xülasə

Əməkçi-miqrantların beynəlxalq-hüquqi vəziyyətinin tənzimlənməsində də rəhbər başlanğıclar olan prinsiplər mühüm rol oynayır. Hüquqi nöqtəyi-nəzərdən əməkçilərin beynəlxalq miqrasiyası problemi yarandığı vaxtdan bəri həmişə dövlətlərin diqqət mərkəzində olmuşdur və dövlətlər daima onun effektiv tənzimlənməsinə çalışsa da, bu həmişə istənilən nəticəni verməmişdir. Problemin mürəkkəbliyi əməkçi-miqrantların beynəlxalq-hüquqi vəziyyətini tənzim edən prinsiplər nöqtəyi-nəzərindən araşdırılmasını tələb edir. Beynəlxalq miqrasiyanın humanitar xarakterli ilkin beynəlxalq-hüquqi aktlara əsasən qəbul edilmiş tənzimlənmə mənbələrində daha konkret xarakterli, bütövlükdə əsas beynəlxalq hüquq prinsiplərinə müvafiq olan spesifik prinsiplər göstərilir. Başqa sözlə desək, beynəlxalq miqrasiyanın ayrı-ayrı növlərinə aid olan beynəlxalq-hüquqi sazişlərə əsasən onun hər bir növü üçün xarakterik olan norma-prinsipləri ayırmaq olar. Belə ki, əmək miqrasiyasının tənzimlənməsinə görə müvafiq beynəlxalq-hüquqi aktlarda, ilk növbədə isə BƏT-in konvensiya və tövsiyələrində göstərilən bir sıra norma-prinsipləri ayırmaq olar. Həmin prinsiplər özünü insan hüquqları sahəsində beynəlxalq hüquqi standartlar - beynəlxalq əmək miqrasiyası proseslərinin hüquqi tənzimlənməsi ilə birbaşa əlaqədar olan və dövlətlər üçün konkret hüquqi öhdəliklər nəzərdə tutan standartlar kimi göstərilir.

Açar sözlər: *əməkçi-miqrant, beynəlxalq hüququn prinsipləri, BƏT, spesifik prinsiplər, imperativ, beynəlxalq miqrasiya, ayrı-seçkilik etməmək, milli rejim, humanitar yardım, ikiqat vergitutma, müddü əmək.*

Müasir beynəlxalq hüququn prinsipləri beynəlxalq hüququn ən mühüm və ümumi normalarını əks etdirməklə, onun başlıca məzmununu müəyyən edir. Beynəlxalq hüququn prinsipləri ali hüquqi qüvvəyə malik olan imperativ jus cogens normaları kimi digər beynəlxalq normaların yaradılması üçün əsas rolunu oynayır. Beynəlxalq hüququn prinsipləri tarixən formalaşmaqla, bir tərəfdən beynəlxalq münasibətlərin və beynəlxalq hüququn fəaliyyət göstərməsi üçün zəruridirsə, digər tərəfdən bütövlükdə cəmiyyətin maraqlarını əks etdirir. Bununla əlaqədar beynəlxalq hüququn prinsiplərinin araşdırılması zamanı onların əsas funksiyaları, xarakterik xüsusiyyətləri müəyyən edilməli, müxtəlif istiqamətlər üzrə nəzəri cəhətdən beynəlxalq hüququn prinsiplərinin təsnifatı aparılmalıdır [1, s.22-23].

Beynəlxalq hüququn bir sıra prinsipləri vardır ki, onlar digər beynəlxalq-hüquqi normalara münasibətdə daha ümumi xarakter daşıyır və beynəlxalq hüquq qaydası üçün daha mühüm əhəmiyyət kəsb edir [2, s.411]. Məlum olduğu kimi, həm ümumi, həm də sahəvi xarakterli beynəlxalq-hüquqi razılaşmalar beynəlxalq hüququn imperativ xarakter daşıyan əsas prinsipləri prizmasından qəbul

---

* AMEA Hüquq və İnsan haqları İnstitutunun doktorantı

olunduğundan [3, s.62], əməkçi-miqrantların hüquqi vəziyyətini tənzim edən prinsiplər də beynəlxalq hüququn ümumtənzim prinsiplərindən irəli gəlir. Beynəlxalq hüququn bu əsas və imperativ normaları hər hansı bir digər xüsusi xarakterli müddəalarla ləğv oluna bilməz. Bu prinsiplərə bütün dövlətlər tərəfindən riayət olunmalıdır [6, s.21].

Beynəlxalq miqrasiya proseslərinin tənzimlənməsinin üzrə qəbul olunan sənədlərin təhlili zamanı beynəlxalq hüququn hansı prinsiplərinin beynəlxalq miqrasiya prosesləri ilə əlaqədar olduğunu və beynəlxalq miqrasiyanın konkret növlərinin tənzimlənməsinə dair prinsip-normaların təsnifatını müəyyən etmək məqsəduyğun hesab olunur.

İlkin olaraq, 1945-ci il BMT Nizamnaməsinin 2-ci maddəsində və sonradan BMT Baş Məclisi tərəfindən 24 oktyabr 1970-ci ildə qəbul edilmiş BMT Nizamnaməsinə uyğun olaraq dövlətlər arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinə dair beynəlxalq hüququn əsas prinsipləri haqqında Bəyannamə, həmçinin Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsinin 1 avqust 1975-ci il tarixli Yekun Aktında təsbit olunmuş beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərinin məzmunundan irəli gələrək miqrasiya prosesləri ilə daha çox bağlılığa malik bir neçə prinsipi fərqləndirmək olar. Məsələn: sərbəst hərəkət hüququna, təqiblərə görə sığınacaq axtarmaq və belə sığınacaqdan istifadə etmək hüququna ümumi hörmət prinsipi, dövlətlərin əməkdaşlığı prinsipi, öhdəliklərin vicdanla yerinə yetirilməsi prinsipi və s.

Bununla yanaşı, beynəlxalq miqrasiyanın ayrı-ayrı növlərinə münasibətdə qəbul edilmiş beynəlxalq-hüquqi sənədlərə əsaslanaraq, miqrasiyanın bütün növləri, o cümlədən beynəlxalq əmək miqrasiyası üçün xarakterik olan prinsipləri də fərqləndirmək mümkündür. Məsələn, Qaçqınların statusu haqqında 1951-ci il Konvensiyasına görə beynəlxalq miqrasiyanın müvafiq kateqoriyasının tənzimlənməsi Konvensiyanın iştirakçı-dövlətləri tərəfindən riayət edilməli olan bir sıra prinsiplər əsasında həyata keçirilməlidir (iqrinə, dininə və mənşə ölkəsinə görə ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyi prinsipi, çıxarılmama prinsipi, qaçqınların assimilyasiyası və naturalizasiyası üzrə Konvensiyanın iştirakçı-dövlətlərin öhdəliyi prinsipi) [8, s.278-335]. Göründüyü kimi, sadalanan prinsiplər beynəlxalq hüququn imperativ normalarından biri olan insan hüquqlarına hörmət prinsipi uyğun şəkildə müəyyən edilmişdir.

Əməkçi-miqrantların beynəlxalq-hüquqi vəziyyətinin tənzimlənməsində də rəhbər başlanğıclar olan prinsiplər mühüm rol oynayır. Hüquqi nöqtəyi-nəzərdən əməkçilərin beynəlxalq miqrasiyası problemi yarandığı vaxtdan bəri həmişə dövlətlərin diqqət mərkəzində olmuşdur və dövlətlər daima onun effektiv tənzimlənməsinə çalışsa da, bu həmişə istənilən nəticəni verməmişdir. Problemin mürəkkəbliyi əməkçi-miqrantların beynəlxalq-hüquqi vəziyyətini tənzim edən prinsiplər nöqtəyi-nəzərindən araşdırılmasını tələb edir.

Bu istiqamətdə, ilk növbədə beynəlxalq təşkilatların fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Məsələn, BƏT üzv-dövlətlərlə əcnəbi və ya etnik azlıqlara

məxsus işçilərə münasibətdə əmək bazarında ayrı-seçkiliklə mübarizənin daha effektiv və daha təsirli yolunun axtarılması üzrə uzunmüddətli layihələr həyata keçirir. BƏT-in praktikasısı da göstərir ki, əməyin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsində əsas məqsəd əmək şəraitinin yaxşılaşdırılmasıdır və əməyin beynəlxalq mühafizəsi insan hüquqlarının beynəlxalq müdafiəsinin inkişafına və təminatına, o cümlədən əməkçilərin geniş kütləsinin əmək şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yardım göstərir.

Yuxarıda qeyd edilənləri və beynəlxalq miqrasiyaya aid olan və hər bir insanın yaşamaq hüququnu müəyyənləyən ilkin mənbələrin məzmununu nəzərə alaraq bu istiqamətdə həmin proseslərlə birbaşa əlaqəsi olan əsas prinsiplərin ətraflı şəkildə nəzərdən keçirilməsi zəruridir.

Birincisi, insan hüquqlarına, məsələn, onun yerdəyişmə azadlığı hüququna, öz ölkəsi də daxil olmaqla, istənilən ölkəni tərk etmək və öz ölkəsinə qayıtmaq hüququna, həmçinin hər kəsin təqibə görə başqa ölkələrdə sığınacaq axtarmaq və bu sığınacaq hüququndan istifadə etmək hüququna ümumi hörmət prinsipidir.

İkincisi, dövlətlərin əməkdaşlığı prinsipidir. Dövlətlərin əməkdaşlığının əsas istiqamətlərindən biri nəzərdən keçirilən məsələlər kontekstində insan hüquqlarına ümumi hörmətin müəyyənəndirilməsində qarşılıqlı beynəlxalq münasibətlər çıxış edir.

Üçüncüsü, beynəlxalq miqrasiya proseslərinin və onun subyektlərinin beynəlxalq-hüquqi müdafiəsinin təmin edilməsinin tənzimlənməsi məqsədilə dövlətlər tərəfindən bağlanmış müvafiq beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin dövlətlər tərəfindən vicdanla yerinə yetirilməsi prinsipini göstərmək olar.

Eyni zamanda, beynəlxalq miqrasiyanın humanitar xarakterli ilkin beynəlxalq-hüquqi aktlara əsasən qəbul edilmiş tənzimlənmə mənbələrində daha konkret xarakterli, bütövlükdə əsas beynəlxalq hüquq prinsiplərinə müvafiq olan spesifik prinsiplər göstərilir. Başqa sözlə desək, beynəlxalq miqrasiyanın ayrı-ayrı növlərinə aid olan beynəlxalq-hüquqi sazişlərə əsasən onun hər bir növü üçün xarakterik olan norma-prinsipləri ayırmaq olar. Belə ki, əmək miqrasiyasının tənzimlənməsinə görə müvafiq beynəlxalq-hüquqi aktlarda, ilk növbədə isə BƏT-in konvensiya və tövsiyələrində göstərilən bir sıra norma-prinsipləri ayırmaq olar.

Həmin prinsiplər arasında ilk öncə milliyyətinə, dini əqidəsinə və cinsinə görə əməkçi-miqrantların ayrı-seçkiliyinin yolverilməzliyi prinsipi qeyd edilməlidir. Bu prinsip BƏT-in Əməkçi-miqrantlar haqqında 1949-cu il tarixli 97 sayılı Konvensiyasının 6-cı maddəsində öz təsbitini tapmışdır. Belə ki, 97 sayılı Konvensiyanın 6-cı maddəsinə görə Konvensiyanın iştirakçısı olan hər bir BƏT üzvü onun ərazisinə qanuni olaraq gəlmiş immiqranta, milli, irqi, dini və cinsi əlamətinə görə ayrı-seçkilik olmadan, əmək haqqına, iş vaxtına, əlavə iş vaxtına,

ödənişli məzuniyyət, qadın və azyaşlıların əməyinə münasibətdə müvafiq hüquqlar müəyyən etməlidir [12, s.129].

Adıçəkilən prinsipin normativ əsası kimi 1990-cı il Bütün əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqlarının müdafiəsi haqqında BMT Konvensiyasının 7-ci maddəsini də qeyd etmək lazımdır. Burada qeyd olunur ki, Konvensiyanın iştirakçı-dövlətləri insan hüquqları üzrə qəbul edilmiş beynəlxalq sənədlərə müvafiq olaraq, bütün əməkçi-miqrantlara və onların ailə üzvlərinə hörmət etməli və onların hüquqlarının təminatçısı olmalıdırlar və bu zaman əməkçi-miqrantlar arasında cinsinə, irqinə, dilinə, dininə və ya əqidəsinə, siyasi və ya digər baxışlarına, milli və etnik mənsubiyyətinə, vətəndaşlığına, yaşına, iqtisadi, sosial və ailə vəziyyətinə və ya digər əlamətlərinə görə ayrı-seçkiliyə yol verilməməlidirlər [7, s.125-126].

Növbəti spesifik prinsip sosial təminat sahəsində əməkçi-miqrantlara milli rejimin tətbiq olunması prinsipidir. Bu prinsipin normativ-hüquqi əsasını BƏT-in Əməkçi-miqrantlar haqqında 1949-cu il tarixli 97 sayılı Konvensiyasının 6.2-ci maddəsi və Sosial təminat sahəsində ölkə vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquq bərabərliyi haqqında 1962-ci il 118 sayılı BƏT Konvensiyasının 2-4 maddələri təşkil edir [14].

97 sayılı BƏT Konvensiyasının 6-cı maddəsinin 2-ci hissəsinə görə əməkçi-miqrantlara sosial təminat sahəsində milli rejimin təmin olunmasının əsasında sosial təminat məsələlərinə münasibətdə öz vətəndaşları üçün müəyyən etdiyi şərtlərdən az əlverişli olmayan şərtlər verilməsi dayanır.

Müvafiq prinsip 1990-cı il BMT Konvensiyasının 27-28 və 43-cü maddələri ilə də nəzərdə tutulur. Bu maddə əməkçi-miqrantlar yaşayış yeri ilə təmin olunmaya, sosial və tibbi xidmətə münasibətdə işəgötürən dövlətin vətəndaşlarına verilən rejimdən istifadə edirlər. Konvensiya ilə həmçinin əməkçi-miqrantın ailə üzvlərinə münasibətdə də eyni rejimin tətbiq olunması nəzərdə tutulur (maddə 45).

Əməkçi-miqrantların hüquqi statusu haqqında 1977-ci il Avropa Konvensiyasının 18 (sosial təminat) və 19-cu (sosial və tibbi yardım) maddələrində də müvafiq prinsip əks olunmuşdur [9, s.661].

Üçüncü spesifik prinsip BƏT Konvensiyasının iştirakçı-dövlətləri tərəfindən əməkçi-miqrantların ailələrinin birləşməsinə yardım göstərilməsi prinsipidir. Bu prinsip Miqrasiya və əməkçi-miqrantlara bərabər imkan və rəftarın təmin edilməsi sahəsində sui-istifadə haqqında 1975-ci il 143 sayılı BƏT Konvensiyasının 13-cü maddəsində, eləcə də 1990-cı il BMT Konvensiyasının 44-cü maddəsində təsbit olunmuşdur.

1990-cı il BMT Konvensiyasına əsasən, Konvensiyanın iştirakçı-dövlətləri ailənin cəmiyyətin əsasını təşkil etməsini və onun cəmiyyət və dövlət tərəfindən müdafiəsi olunması zərurətini nəzərə alaraq əməkçi-miqrantın ailəsinin vahidliyinin təmin olunması məqsədilə bütün zəruri tədbirlər görməlidirlər. Həmin maddənin 2-ci hissəsində isə iştirakçı-dövlətlərin əməkçi-miqrantın öz ailəsinə

qovuşmasına yardım göstərmək öhdəliyi təsbit olunmuşdur (md. 44) [11, s.577-578]. Bu prinsipin əhəmiyyətini təsdiq edən digər bir amil onun regional səviyyələrdə qəbul edilmiş sənədlərdə də təsbit olunmasıdır. Belə ki, Əməkçi-miqrantların hüquqi statusu haqqında 1977-ci Avropa Konvensiyasının 12-ci maddəsi bütünlüklə əməkçi-miqrantların ailələrinin birləşməsinə həsr olunmuşdur [9, s.658-660].

BƏT-in 97 sayılı Konvensiyasında öz əksini tapmış növbəti spesifik prinsip işəgötürən dövlətin ərazisinə daimi yaşamaq məqsədilə gələn əməkçi-miqrantların mənsub olduqları dövlətin və ya onların emiqrasiya etdikləri dövlətin ərazisinə qaytarılmasının yolverilməzliyi prinsipidir. Lakin bu prinsipdən bir istisna mövcuddur. Belə ki, prinsipin əsasında əməkçi-miqrantın işəgötürən dövlətin ərazisinə gəlməsindən sonra istehsalat qəzası nəticəsində xəsarət almasına görə işəgötürən dövlətin ərazisindən çıxarılmaması dayanır. Lakin əgər əməkçi-miqrant tərəfindən onun belə xəsarət alması üçün şərait yaradılması aşkar olunduğu halda, bu prinsip tətbiq olunmur.

Müvafiq prinsip 1990-cı il BMT Konvensiyasının 56-cı maddəsi ilə də müəyyən olunmuşdur. Bu maddəyə görə dövlətdaxili qanunvericilik və əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin əsas hüquq və təminatları nəzərə alınmaqla, onların qəbul edən dövlətin ərazisindən çıxarılmasına yol verilmir [7, s.137].

Bilavasitə 1990-cı il BMT Konvensiyasının 47-ci maddəsində əks olunmuş əməkçi-miqrantların pul köçürmələrinin dövlət tərəfindən sadələşdirilməsi prinsipi məhdud formada BƏT-in 97 sayılı Konvensiyanın 9-cu maddəsi ilə də nəzərdə tutulur.

1990-cı il Bütün əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin Konvensiyasının 47-ci maddəsində ödənişli fəaliyyət göstərdiyi dövlətdə qazandığı əmək haqqını və digər vəsaitlərini özünün mənsub olduğu dövlətə və ya hər hansı bir digər dövlətə köçürmək hüququ, əmək haqqına münasibətdə bir sıra vergilərdən azad olunmaq və güzəştlərdən istifadə etmək hüququ təsbit olunmuşdur. Bu köçürülmələr dövlətdaxili qanunvericiliklə nəzərdə tutulan prosedurlara uyğun şəkildə beynəlxalq müqavilələr əsasında həyata keçirilməlidir və həmin maddənin 2-ci hissəsinə görə müvafiq ölkələr bu köçürmələrin sadələşdirilməsi məqsədilə lazımi tədbirlər görməlidirlər.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi bu prinsip məhdud formada BƏT-in 97 sayılı Konvensiyanın 9-cu maddəsi ilə də nəzərdə tutulur. Həmin maddəyə görə Konvensiyanın qüvvədə olduğu Təşkilatın hər bir üzvü valyutanın ölkə ərazisinə gətirilməsi və ölkə ərazisindən çıxarılmasına dair qanunvericiliklə müəyyən olunmuş hüdudları nəzərə almaqla, əməkçi-miqrantın öz əmək haqqını və ya digər vəsaitlərini köçürməsinə icazə verməlidir.

Müvafiq prinsip Əməkçi-miqrantların hüquqi statusu haqqında 1977-ci il Avropa Konvensiyasının 17-ci maddəsində və MDB çərçivəsində qəbul edilmiş Əmək miqrasiyası və əməkçi-miqrantların sosial müdafiəsi sahəsində əməkdaş-

lıq haqqında 15 aprel 1994-cü il Sazişinin 14-cü maddəsində də təsbit olunmuşdur [5, s.161-162].

Əməkçi-miqrantların əmək haqlarına ikiqat vergitutmanın tətbiq olunması prinsipini onların hüquqi vəziyyətini tənzimləyən növbəti - altıncı prinsip kimi qeyd etmək olar. Bu prinsip 1990-cı il BMT Konvensiyasının 48-ci maddəsində, 1977-ci il Avropa Konvensiyasının 23-cü maddəsində və MDB çərçivəsində əmək miqrasiyası və əməkçi-miqrantların sosial müdafiəsi sahəsində əməkdaşlıq haqqında 1994-cü il Sazişinin 7-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Belə ki, 1990-cı il Konvensiyasının 48-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə görə əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin əmək haqqına münasibətdə Konvensiya iştirakçıları bu kateqoriyadan olan əcnəbi miqrantların əmək haqlarına ikiqat vergiqoymanın aradan qaldırılması istiqamətində lazımı tədbirlər görməlidirlər.

1977-ci Avropa Konvensiyası isə əməkçi-miqrantların əmək haqlarına ikiqat vergiqoymanın tətbiqinin aradan qaldırılmasına dair ikitərəfli və çoxtərəfli sazişlərin bağlanması üzrə iştirakçı-dövlətlərin öhdəliyini müəyyən edir.

Əməkçi-miqrantların hüquqi vəziyyətini tənzim edən digər bir prinsip kimi əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin təhsil və mənəvi dəyərlərinin qorunub saxlanması və onun təşviq edilməsi prinsipini göstərmək olar. Universal səviyyədə bu prinsip ilk dəfə olaraq Miqrasiya sahəsində sui-istifadə və miqrantlar üçün bərabər imkanlar və rəftarın təmin edilməsi haqqında 143 sayılı Konvensiya ilə nəzərdə tutulmuşdur. Konvensiyanın «Bərabər imkanlar və rəftar» adlanan ikinci bölməsində bu Konvensiyanın qüvvədə olduğu hər bir dövlətin onun ərazisində qanuni olan əməkçi-miqrantların mədəni hüquqlarını təmin etməsi öhdəliyi nəzərdə tutulmuşdur (mad 10). 12-ci maddəyə görə isə Təşkilatın hər bir üzvü milli şərait və təcrübəyə müvafiq metodlar əsasında əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin milli və etnik mənsubiyyətinin və onların mənsub olduqları dövlətlə mədəni əlaqələrinin sədlənilməsi, eləcə də onların uşaqlarının öz doğma dilləri barədə müəyyən biliklərə yiyələnmək imkanı üzrə fəaliyyətin təşviqi məqsədilə bütün zəruri tədbirlər görməlidir [13].

Daha sonra Bütün əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin hüquqi statusu haqqında 1990-cı il BMT Konvensiyasının 30-cu maddəsi əməkçi-miqrantların uşaqlarının öz doğma dilində təhsil almağa şərait yaradılması üzrə dövlətlərin öhdəliyini nəzərdə tutur. Eyni müddəa Əməkçi-miqrantların hüquqi statusu haqqında 1977-ci il Avropa Konvensiyasının 15-ci maddəsi ilə də nəzərdə tutulmuşdur.

Eyni zamanda, yuxarıda qeyd edilən 97 sayılı BƏT Konvensiyasının 13-cü maddəsinə və 143 sayılı BƏT Konvensiyasının 2-7-ci maddələrinə əsaslanaraq əməkçi-miqrantların qeyri-qanuni yerdəyişməsinin və qeyri-qanuni müzdlü əməyinin qarşısının alınması prinsipini də qeyd etmək olar [4, s.228]. Yuxarıda göstərilən prinsiplərdən fərqli olaraq, bu prinsip insan hüquqlarına hörmət prin-

sipindən daha çox beynəlxalq hüququn digər imperativ prinsipi olan dövlətlərin sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsipinə yaxın şəkildə müəyyən olunmuşdur.

143 sayılı BƏT Konvensiyasının 3-cü maddəsinə əsasən, BƏT-in üzv-dövlətləri həm öz yurisdiksiyaları, həm də digər üzv-dövlətlərlə əməkdaşlıq çərçivəsində gizli miqrasiya axınlarının və miqrantların qeyri-qanuni olaraq muzdlu əməyə cəlb olunmasının qarşısının alınması məqsədilə, eləcə də iş axtaran miqrantların qeyri-qanuni və ya gizli yerdəyişməsinin təşkilatçılarına qarşı bütün zəruri və müvafiq tədbirlər görürlər.

1990-cı il BMT Konvensiyasının 68-ci maddəsində də deyilir ki, iştirakçı-dövlətlər, eləcə də tranzit dövlətləri daimi statusa malik olmayan əməkçi-miqrantların qeyri-qanuni və ya gizli daşınmasının və onların işə qəbul edilməsinin qarşısının alınması və aradan qaldırılması məqsədilə əməkdaşlıq edirlər. Həmin maddənin 1-ci bəndinin c yarım-bəndində isə qeyri-qanuni miqrasiyanın qarşısının alınması üzrə ümumi tədbirlərlə yanaşı, bir sıra digər tədbirlər də nəzərdə tutulur: daimi statusa malik olmayan əməkçi-miqranta və ya onun ailə üzvünə münasibətdə zorakılıq, təhlükə və ya hədə-qorxu tətbiq edən şəxslərə, şəxslər qrupuna və ya təsisatlara qarşı effektiv sanksiyaların qəbulu üzrə tədbirlər.

1990-cı il BMT Konvensiyasının 26-cı və 40-cü maddələrində əməkçi-miqrantların hüquqi vəziyyəti ilə əlaqədar daha bir prinsip – əməkçi-miqrantlar üçün birləşmə azadlığının təmin edilməsi prinsipi təsbit olunmuşdur. Belə ki, Konvensiyanın 26-cü maddəsində əməkçi-miqrantların iqtisadi, sosial, mədəni və digər maraqların müdafiəsi məqsədilə yaradılmış həmkarlar ittifaqlarında və istənilən digər assosiasiyalarda iştirak etmək hüququ müəyyən olunmuşdur. Bu maddə «Bütün əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin insan hüquqları» adlı üçüncü fəsildə nəzərdə tutulmuşdur. «Sənədlərə və ya daimi statusa malik əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin digər hüquqları» adlı dördüncü fəslə daxil olan 40-cü maddədə isə bütün əməkçi-miqrantların və onların ailə üzvlərinin özlərinin iqtisadi, sosial, mədəni və digər hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə assosiasiyalar və həmkarlar ittifaqları yaratmaq hüququ müəyyən olunur.

Daha bir prinsip kimi dövlətlərin əmək miqrasiyasının həyata keçirilməsində əməkdaşlığı prinsipini qeyd etmək olar. Bu prinsipin normativ əsası kimi 1990-cı il BMT Konvensiyasının 6-cı fəslə çıxış edir. Belə ki, bu fəsildə nəzərdə tutulan 64-cü maddəyə əsasən iştirakçı-dövlətlər əməkçilərin və onların ailə üzvlərinin beynəlxalq miqrasiyasına münasibətdə normal, ədalətli və humanist şəraitin yaradılması məqsədilə əməkdaşlıq edirlər və zəruri hallarda məsləhətləşmələr həyata keçirirlər. Daha sonra, 65-ci maddəyə əsasən əməkçilərin və onların ailə üzvlərinin beynəlxalq miqrasiyasına dair məsələlər üzrə müvafiq xidmətlər yaratmalıdırlar. Belə xidmətlərin funksiyalarına əmək miqrasiyasına dair siyasətin hazırlanması və həyata keçirilməsi, digər iştirakçı-dövlətlərin

səlahiyyətli dövlət hakimiyyət orqanları ilə əməkdaşlıq, informasiya mübadiləsi daxildir [10, s.63].

Digər bir prinsip kimi əməkçilərin miqrasiya azadlığı prinsipi qeyd edilə bilər. 29 oktyabr 1994-cü il MDB üzv-dövlətlərinin vətəndaşlarının sosial hüquq və təminatları Xartiyasının 4-cü maddəsində qeyd edilir ki, iştirakçı-dövlətlər əməkçilərin miqrasiya azadlığı prinsipinə riayət etməli və onların sosial-əmək sferasında qəbul edən dövlətlərin vətəndaşları ilə hüquq bərabərliyinin maksimal dərəcədə təmin olunması məqsədilə beynəlxalq sənədlər işləyib hazırlamalıdır. Müvafiq sahədə qəbul olunmuş digər beynəlxalq sənədlərdə isə göstərilən prinsip əməkçilərin sərbəst yerdəyişmə və ya hərəkət hüququ, immiqrasiya və ya emiqrasiya etmək hüququ kimi göstərilir. Məsələn, Əməkçi-miqrantların hüquqi statusu haqqında 1977-ci il Avropa Konvensiyasının 4-cü maddəsində əməkçilərin vətəndaşı olduqları Razılığa gələn Dövlətin ərazisini tərk etmək hüququ, əmək fəaliyyətini həyata keçirmək üçün digər Razılığa gələn Dövlətin ərazisinə gəlmək hüququ təsbit olunmuşdur. 1990-cı il BMT Konvensiyasının 8-ci maddəsində də müvafiq müddəa nəzərdə tutulur.

Beləliklə, mövcud prinsiplərin təhlili zamanı onlar beynəlxalq hüququn əsas, ümumtanınmış prinsipləri, daha sonra, insan hüquqlarının beynəlxalq-hüquqi müdafiəsinin prinsipləri, nəhayət, əcnəbilərin hüquqi vəziyyətini tənzim edən prinsiplər ilə sıx qarşılıqlı əlaqədə nəzərə alınmalı və bütün bunlar beynəlxalq hüququn funksiyaları kontekstində nəzərdən keçirilməlidir. Belə ki, beynəlxalq hüququn funksiyaları baxımından bu prinsiplər daha çox tənzimləyici (əmək miqrasiyasının tənzimlənməsi üzrə) və insan hüquqlarının müdafiəsi (beynəlxalq hüququn qarşısında, ilk növbədə, insan amili dayanır) funksiyası ilə bağlıdır.

İstinadlar:

1. Əliyev Ə.İ. Beynəlxalq ümumi hüquq (metodik vəsait). Bakı, Şirvanəşr, 2004, 208 s.
2. Бошно С.В. Правоведение. Учебник. М., Изд.-во Эксмо, 2004, 432 с.
3. Зинченко Н.Н. Миграция населения: теория и практика международно-правового регулирования. М., 2003, 264 с.
4. Киселев И.Я. Сравнительное и международное трудовое право. М., 1999, 726 с.
5. Международно-правовые основы борьбы с незаконной миграцией и торговлей людьми. Сборник документов. Сост. В.С.Овчинский. М., 2004, 241. с.
6. Европейское международное право. Отв. ред. Ю.М.Колосов, Э.С.Кривчикова, П.В.Саваськов. М., Международные отношения, 2005, 408 с.
7. Bisset Alison. Blackstone's International Human Rights Documents. Oxford University Press, 2016, 504 p.
8. Hathaway C.James. The Rights of Refugees under International Law. Cambridge University Press, 2005, 1233 p.
9. Leckie Scott, Anne Gallagher. Economic, Social, and Cultural Rights: A Legal Resource Guide. University of Pennsylvania Press, 2011, 776 p.
10. Plender Richard. Basic Documents on International Migration Law: Third Revised Edition. BRILL, 2006, 864 p.

11. Refugee Protection in International Law: UNHCR's Global Consultations on International Protection. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees. Cambridge University Press, 2003, 717 p.

12. Vermeulen Gert, Ellen Desmet. Essential Texts on European and International Asylum and Migration Law And Policy. Maklu, 2017, 1345 p.

13.

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C143:NO

14.

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0:::NO::P12100_ILO_CODE:C118

ПРИНЦИПЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА ТРУДЯЩИХСЯ-МИГРАНТОВ

Джабир Ниязов*

Резюме

Руководящие принципы также играют важную роль в регулировании международно-правового статуса трудящихся-мигрантов. С юридической точки зрения проблема международной трудовой миграции всегда находилась в центре внимания государств с момента ее возникновения, и хотя государства всегда стремились эффективно регулировать ее, она не всегда приносила желаемые результаты. Сложность проблемы требует, чтобы ее рассматривали с точки зрения принципов, регулирующих международно-правовой статус трудящихся-мигрантов. Источники регулирования, принятые на основе исходных международно-правовых актов гуманитарного характера международной миграции, указывают на более конкретный характер, который в целом соответствует основным принципам международного права. Другими словами, на основе международно-правовых соглашений, касающихся различных видов международной миграции, можно выделить нормы и принципы, характеризующие каждый вид международной миграции. Таким образом, можно выделить ряд норм и принципов регулирования трудовой миграции, которые отражены в соответствующих международно-правовых актах, и прежде всего в конвенциях и рекомендациях МОТ. Эти принципы выражаются как международно-правовые стандарты в области прав человека – стандарт, который напрямую связан с правовым регулированием процессов международной трудовой миграции и предусматривает конкретные правовые обязательства для государств.

Ключевые слова: рабочий-мигрант, принципы международного права, МОТ, особые принципы, императивные, международная миграция, недискриминация, национальный режим, гуманитарная помощь, двойное налогообложение, наемный труд.

---

* Докторант Института права и прав человека НАНА

PRINCIPLES FOR DETERMINING THE LEGAL STATUS OF MIGRANT WORKERS

Jabir Niyazov *

Abstract

The Guidelines also play an important role in regulating the international legal status of migrant workers. From a legal point of view, the problem of international labor migration has always been at the center of attention of states since its inception, and although states have always tried to effectively regulate it, it did not always bring the desired results. The complexity of the problem requires that it be considered in terms of the principles governing the international legal status of migrant workers. The sources of regulation, adopted on the basis of the original international legal acts of the humanitarian character of international migration, indicate a more specific character, which is generally consistent with the basic principles of international law. In other words, on the basis of international legal agreements concerning various types of international migration, it is possible to single out the norms and principles that characterize each type of international migration. Thus, it is possible to single out a number of norms and principles of labor migration regulation, which are reflected in the relevant international legal acts, and above all in the ILO conventions and recommendations. These principles are expressed as international legal standards in the field of human rights - a standard that is directly related to the legal regulation of international labor migration and provides specific legal obligations for states.

Keywords: *migrant worker, principles of international law, ILO, special principles, imperative, international migration, non-discrimination, national treatment, humanitarian aid, double taxation, wage labor.*

---

* PhD Candidate, Institute of Law and Human Rights of ANAS